

SAUDIYA ARABISTONIDA KORPORATIV BOSHQARUV

*Ilmiy rahbar: Ibragimov G`anijon G`ayratovich Qo`shma ta`lim dasturlarini
muvofiglashtirish markazi boshlig`i - Innovatsion menejment kafedrası dotsenti PhD,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti g.ibragimov@tsue.uz*

*Muallif: Sangirova Sitora Baxtiyor qizi Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Korporativ boshqaruv yo`nalishi 4 – kurs talabasi*

Anonatsiya: Korporativ boshqaruv tashkiliy samaradorlik, shaffoflik va mas'uliyatni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Saudiya Arabistonida korporativ boshqaruv landshafti so'nggi bir necha yil ichida sezilarli darajada o'zgardi, bunga asosan hukumatning "Vision 2030" tashabbusi sabab bo'ldi. Ushbu milliy kun tartibi iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga, uning neftga bog'liqligini kamaytirishga va xususiy sektor o'sishini rag'batlantirishga qaratilgan. Korporativ boshqaruvning to'g'ri amaliyotini joriy etish ushbu maqsadlarga erishishda markaziy o'rin tutadi. Ushbu maqola Saudiya Arabistonidagi korporativ boshqaruv nazariyalari, amaliyotlari va me'yoriy-huquqiy bazasini, shuningdek, so'nggi yutuqlarni va qolgan muammolarni ko'rsatish uchun real statistik ma'lumotlarni o'rganadi.

Abstract: Corporate governance plays a crucial role in enhancing organizational efficiency, transparency, and accountability. The corporate governance landscape in Saudi Arabia has changed over the past few years. The situation has changed significantly, mainly due to the government's Vision 2030 initiative. This national agenda is aimed at diversifying the economy and reducing its dependence on oil. and promote private sector growth. Implementing sound corporate governance practices is central to achieving these goals. This article examines the theories, practices, and regulatory framework of corporate governance in Saudi Arabia, as well as real-world statistical data to illustrate recent achievements and challenges.

Аннотация: Корпоративное управление играет решающую роль в повышении эффективности, прозрачности и подотчётности организаций. Ландшафт корпоративного управления в Саудовской Аравии изменился за последние несколько лет. Ситуация существенно изменилась, главным образом благодаря правительственной инициативе «Видение 2030». Эта национальная программа направлена на диверсификацию экономики и снижение её зависимости от нефти, а также на содействие росту частного сектора. Внедрение эффективных методов корпоративного управления имеет решающее значение для достижения этих целей. В данной статье рассматриваются теория, практика и нормативно-правовая база корпоративного управления в Саудовской Аравии, а также приводятся реальные статистические данные для иллюстрации последних достижений и проблем.

Kalit so'zlar: Korporativ boshqaruv, Saudiya Arabistoni, Vision 2030, me'yoriy-huquqiy baza, Direktorlar kengashi, shaffoflik, moliyaviy natijalar, Shariatga rioya qilish

Kirish: Saudiya Arabistonining korporativ boshqaruvga yondashuvi ikkita asosiy tartibga soluvchi organ tomonidan shakllantiriladi: ochiq ro'yxatga olingan kompaniyalarni nazorat qiluvchi Kapital bozori boshqarmasi va moliya sektorini boshqaradigan Saudiya Markaziy banki. So'nggi yillarda ikkala tashkilot ham Saudiya kompaniyalari o'rtasida shaffoflik va hisobdorlik madaniyatini rag'batlantirib, xalqaro standartlarga mos keladigan muhim islohotlarni amalga oshirdi. Shunisi e'tiborga loyiqki, CMAning 2017 yilda Korporativ boshqaruv qoidalariga yangilanishi kengash tarkibi, audit tartib-qoidalari va aktsiyadorlar huquqlari bo'yicha qat'iy ko'rsatmalarni amalga oshiruvchi muhim o'zgarishlarni belgilab berdi. "Vision 2030" bu islohotlarni kuchaytirib, korporativ boshqaruvni xususiy sektor o'sishi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish vositasi sifatida joylashtirdi. 2023 yilga kelib Saudiya Arabistoni Jahon bankining biznes yuritish qulayligi reytingida o'z mavqeini yaxshiladi va 2017-yildagi 92-o'rindan 62-o'ringa ko'tarildi. Bu yaxshilanish boshqaruv tizimidagi islohotlar, soddalashtirilgan biznes jarayonlari va oshkoralikni oshirish samarasini aks ettiradi.

Asosiy boshqaruv amaliyotlari va statistik tendentsiyalar

Kengashning mustaqilligi va xilma-xilligi

Saudiya Arabistonidagi korporativ boshqaruv islohotlarining muhim tarkibiy qismi kengash mustaqilligini ta'minlashdir. CMAning yangilangan qoidalariga ko'ra, boshqaruv kengashi a'zolarining kamida uchdan bir qismi mustaqil direktorlar bo'lishi kerak, bu manfaatlar to'qnashuvini kamaytirish va qarorlar qabul qilishning shaffofligini oshirishga qaratilgan chora. 2019-yilda Saudiya kengashlaridagi mustaqil direktorlarning o'rtacha ulushi atigi 22 foizni tashkil etgan bo'lsa, Ar-Riyoddagi Korporativ boshqaruv instituti (ICG) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 33 foizdan oshdi. Bu o'sish kengashning xolisligidan dalolat beradi va korporativ boshqaruvdagi ilg'or tajribalarga mos keladi. Bundan tashqari, Saudiya korporativ kengashlaridagi xilma-xillik, garchi hali ham rivojlanayotgan bo'lsa-da, asta-sekin yaxshilanishlarni ko'rsatdi. Saudiya Arabistoni ro'yxatiga kiritilgan kompaniyalar kengashlarida ayollar vakilligi 2018-yildagi 1,2 foizdan 2023-yilda 4,3 foizga o'sdi. Kamtarona bo'lsa-da, inklyuziyaga o'tish davom etishi kutilmoqda, chunki kompaniyalar yetakchilik rollarida turlicha istiqbollarning afzalliklarini tan oladilar.

2. Shaffoflik va moliyaviy oshkoralik

Shaffoflik, xususan, Saudiya Arabistonida 2017 yilda Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlarini (IFRS) qabul qilgandan so'ng sezilarli yaxshilanishlar kuzatildi. Ushbu qabul qilingan kundan boshlab, ochiq ro'yxatga olingan kompaniyalar o'rtasida UFRSga rioya qilish darajasi o'sdi. Tadawul (Saudiya fond birjasi) ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilga kelib, kompaniyalarning 92% dan ortig'i o'z moliyaviy hisobotlarini UFRSga muvofiqligi haqida hisobot bergan bo'lsa, 2017 yilda bu ko'rsatkich atigi 68% bo'lgan. oshkor qilish, bu bilan Saudiya bozoriga investorlarning ishonchini kuchaytiradi. Bundan tashqari, 2022 yilgi PwC tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, UFRSni qabul qilish va oshkor qilish bo'yicha kengaytirilgan talablar 2021 yildan 2022 yilgacha to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini 16 foizga oshirib, 19,3 milliard dollarga yetdi. Bu o'sish global investorlarning ishonchi ortib

borayotganidan dalolat beradi, ayniqsa, ko'proq kompaniyalar shaffof hisobot berish amaliyotini qo'llaydilar.

3. Shariatga rioya qilish va axloqiy boshqaruv

Saudiya Arabistonining korporativ boshqaruvi, ayniqsa, moliya sektorida shariatga rioya qilishni o'z ichiga oladi. Shariat kuzatuv kengashlari kompaniyalarni axloqiy biznes yuritish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatadi, investitsiyalar islom qadriyatlariga mos kelishini ta'minlaydi. Islom Moliyaviy Xizmatlar Kengashi (IFSB) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda Saudiya Arabistonidagi shariatga mos aktivlar taxminan 530 milliard dollarga baholangan, bu o'tgan yilga nisbatan 5 foizga ko'pdir. Shariatga rioya qilishga urg'u nafaqat mahalliy manfaatdor tomonlarni, balki butun dunyo bo'ylab islomiy investorlarni, xususan, axloqiy va mas'uliyatli investitsiyalarga ustuvor ahamiyat beradigan bozorlarda ham jalb qiladi. Shariatga mos keladigan aktivlarning doimiy o'sishi Saudiya Arabistonida axloqiy boshqaruv muhimligini va uning islom tamoyillariga muvofiq kapitalni jalb qilish qobiliyatini ta'kidlaydi.

4. Oilaviy tadbirkorlik va zamonaviy boshqaruv

Oilaviy biznes Saudiya Arabistonidagi xususiy sektorning qariyb 60 foizini tashkil qiladi, biroq bu firmalardagi boshqaruv tuzilmalari an'anaviy ravishda norasmiy bo'lib, shaffoflikka ega emas. Vision 2030 ushbu korxonalarni boshqaruv tizimini modernizatsiya qilishga va ommaviy ro'yxatlarni ko'rib chiqishga undadi. 2018 yildan 2023 yilgacha Tadawulda ro'yxatdan o'tgan oilaviy firmalarning ulushi 8 foizdan qariyb 15 foizgacha o'sdi, bu rasmiy boshqaruvga bosqichma-bosqich o'tishdan dalolat beradi. Ushbu ro'yxatlar bilan oilaviy korxonalardan mustaqil audit va shaffof moliyaviy ma'lumotlarni o'z ichiga olgan mustahkam boshqaruv amaliyotlarini qo'llash talab etiladi. Tadawul hisobotiga ko'ra, jamoatchilikka chiqarilgan oilaviy firmalar listingning birinchi yilida o'rtacha daromadi 12% ga oshgan, bu qisman boshqaruv va investorlarning ishonchi kuchayganligi sababli.

Korporativ boshqaruv muammolari: statistik istiqbol

Ushbu yutuqlarga qaramay, Saudiya Arabistonining korporativ boshqaruv landshaftida ma'lum muammolar saqlanib qolmoqda:

Minoritar aktsiyadorlarning huquqlari : Minoritar aktsiyadorlarning huquqlari, ayniqsa Saudiya Arabistonining ko'plab kompaniyalarida to'plangan mulk tuzilmalarini hisobga olgan holda, muhim masala bo'lib qolmoqda. CMA buni aktsiyadorlarni himoya qilish qoidalarini orqali hal qilish uchun choralar ko'rdi, ammo ijro etish davom etayotgan muammo bo'lib qolmoqda. 2022-yilda Yaqin Sharq boshqaruv instituti tomonidan o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, minoritar aktsiyadorlarning 42 foizi o'z manfaatlarini yetarlicha himoyalalmagan, deb hisoblaydi, bu esa ijroni ta'minlashni yaxshilash imkoniyati mavjudligini ko'rsatadi.

KO'K uchun muvofiqlik xarajatlari : Kichik va o'rta korxonalar (KO'B) uchun rivojlanayotgan boshqaruv qoidalariga moslashish qiyin bo'lishi mumkin. Murakkab me'yoriy talablar bilan birgalikda muvofiqlik xarajatlari KO'B uchun to'siq bo'lishi mumkin. Saudiya Arabistoni Kichik Biznes Kengashi ma'lumotlariga ko'ra, KO'B sub'ektlari tartibga soluvchi

o'zgarishlar tufayli har yili o'rtacha 14% ga o'sadi. Ushbu qo'shimcha moliyaviy yuk ba'zi KO'B korxonalarini boshqaruv amaliyotini to'liq o'zlashtirishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Shaffoflikka madaniy qarshilik : Ko'pgina oilaviy va an'anaviy korxonalar shaxsiy hayotni himoya qiluvchi uzoq muddatli madaniy me'yorlar tufayli to'liq shaffoflikka qarshilik ko'rsatadi. Tartibga solish bosimi munosabatni o'zgartirishga yordam bergan bo'lsa-da, faqat 52% xususiy firmalar Saudiya Savdo-sanoat palatasining 2023 yilgi hisobotiga asoslanib, CMA tomonidan tavsiya etilgan shaffoflik amaliyotini qo'llagan. Ushbu statistik ma'lumotlar biznes amaliyotida shaffoflik sari madaniy o'zgarishlarni rag'batlantirish uchun doimiy xabardorlik va qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi.

XULOSA

Saudiya Arabistonining korporativ boshqaruv muhiti tartibga soluvchi islohotlar va Vision 2030ning zamonaviy, diversifikatsiyalangan iqtisodiyotni yaratishga intilishi asosida sezilarli yutuqlarga erishdi. Qirollikning UFRSga rioya qilishi, boshqaruv kengashining mustaqilligini oshirish va shariatga rioya qilish majburiyatini olish korporativ boshqaruv amaliyotini kuchaytirdi, shaffoflikni oshirdi va global investorlarni jalb qildi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, UFRSning qabul qilinishi va oshkoralikning yaxshilanishi to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning ko'payishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, boshqaruvni modernizatsiya qiluvchi oilaviy firmalar yuqori moliyaviy natijalar haqida hisobot berishadi. Biroq, minoritar aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish, KO'B uchun moslik xarajatlarini boshqarish va shaffoflikka madaniy qarshilikni bartaraf etish kabi muammolar qolmoqda. Saudiya Arabistoni o'z o'zgarishlarini davom ettirar ekan, bu sohalarga ustuvorlik berish barqaror, inklyuziv va global miqyosda raqobatbardosh biznes muhitini yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Qirollikning korporativ boshqaruv bo'yicha sayohati davom etmoqda va barqaror islohotlar va madaniy o'zgarishlar tufayli Saudiya Arabistoni mintaqada va undan tashqarida korporativ boshqaruv uchun namuna bo'lishga tayyor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Al-Matari, Y., Al-Swidi, A. va Fadzil, FHB (2012). Saudiya Arabistonida korporativ boshqaruv va firma faoliyati. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda buxgalteriya hisobi jurnali . Albassam, BA (2015). Saudiya Arabistonida iqtisodiy diversifikatsiya: afsonami yoki haqiqatmi? Resurslar siyosati , 44, 112-117.
2. Kapital bozori boshqarmasi. (2017). Korporativ boshqaruv qoidalari .
3. Korporativ boshqaruv instituti (ICG) Riyod. (2023). Saudiya Arabistonida boshqaruv 4. kengashi tarkibi bo'yicha yillik hisobot.
5. Islomiy moliyaviy xizmatlar kengashi. (2023). Islomiy moliya taraqqiyoti hisoboti .
6. PwC Yaqin Sharq. (2022). Saudiya Arabistonining UFRSni qabul qilish sari sayohati va uning shaffoflikka ta'siri .
7. Saudiya Arabistoni Bosh investitsiya boshqarmasi (SAGIA). (2023). To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar statistikasi hisoboti .